

29 jaar dagvlindermonitoring in Vlaanderen

De **PAS**, wankel evenwicht tussen natuur en landbouw • Een blik **op zee**
eDNA en de **Noord-Aziatische modderkruiper** • **Ecologisch herstel** en Europa

Het Decennium van de Biodiversiteit

Experten blikken terug en kijken vooruit (deel 2)

Wat waren in 2011-2020 de meest markante evoluties of gebeurtenissen voor biodiversiteit in Vlaanderen?

Welke waren de meest onverwachte of onvoorziene evoluties of gebeurtenissen?

Olivier Honnay

Professor conservatiebiologie (KULeuven),
Redactielid Natuurfocus

Positief: de komst van de Wolf en de vestiging van enkele stevige beverpopulaties.
Negatief: de nog voortschrijdende vermessing van Vlaanderen, ondanks het feit dat de emissies gestabiliseerd zijn.

De permanente instroom van wolvenindividuen heeft mij verrast.

Emma De Backer

Bondsvoorzitter Jeugdbond voor
Natuur en Milieu (JNM)

De dalende insectenpopulatie. Je kon soms letterlijk met je eigen ogen zien hoe een stukje natuur in slechts enkele jaren tijd volledig veranderde. Waar voorheen een bruisende plek voor insecten was, is nu nauwelijks nog iets van te zien. Anderzijds is er wel in heel wat gemeenten een groeiende bewustwording over het belang van ecologische bermen of wilde tuinen.

Sowieso de impact van Corona op de natuur en biodiversiteit. Je ziet de natuur heropleven op plaatsen waar voor Corona massatoerisme heerste. Daaraan zie je hoe snel de natuur zich kan herstellen, als wij haar de kans geven natuurlijk.

Eddy Vercammen

Boswachter Agentschap voor Natuur en bos

Door de versnipperde eigendomsstructuur was het in onze natuurgebieden, ondanks allerlei gerichte beheerwerken, in het verleden zeer moeilijk om de biodiversiteit op peil te houden of te verhogen. Afgelopen decennia werden veel terreinen verder uitgebreid, wat onze natuurterreinen robuuster maakte. Van perceelsbeheer evolueren we stilaan naar landschapsbeheer. Hierdoor kregen we meer sleutels in handen om het verlies aan biodiversiteit om te buigen.

Door een grootschaliger en aangepast natuurbeheer (onder meer via de Europese Life-projecten) komen in onze natuurgebieden steeds meer iconische soorten zoals Grauwe klauwier en Nachtzwaluw terug tot broeden. De monotone 'naaldhoutakkers' in de Kempen zijn door jarenlang omvormingsbeheer geëvolueerd naar gemengde halfopen bossen. Heel veel bossoorten zitten hierdoor in de lift. Door de verschillende heideherstelprojecten ogen sommige delen van de Kempense natuurgebieden in de zomer opnieuw paars. Dit alles tot vreugde van een toenemend aantal vogelkijkers.

An Cliquet

Professor in internationaal
en Europees biodiversiteitsrecht (Universiteit Gent)

Jammer genoeg te weinig evoluties of markante gebeurtenissen. Ondanks groeiende kennis over de achteruitgang en het belang van biodiversiteit, zien we dit niet of ruim onvoldoende terug in beleid, niet alleen in Vlaanderen, maar wereldwijd. Bij de meest markante gebeurtenissen is er onder andere het IPBES rapport van eind 2019 waarin wordt gesteld dat een miljoen soorten met uitsterven zijn bedreigd.

Het protest van Youth for Climate, die klimaatwijziging terug prominent op de beleidsagenda heeft gezet en waarbij ook de link wordt gelegd naar de biodiversiteitscrisis. Dit heeft mee aanleiding gegeven tot de plannen voor de EU Green Deal, waarin echter tot nu toe biodiversiteit te weinig aan bod komt.

Het jaar 2020 is een symbooljaar voor biodiversiteit. Het Internationale Decennium voor Biodiversiteit 2011 - 2020 zit erop en plannen voor de volgende tien jaar worden gesmeed. Een uitgelezen moment om achterom te kijken, maar ook om vooruit te blikken. We legden een schare van relevante spelers uit het onderzoek, beleid, beheer, educatie en media een standaardreeks van vragen voor. Welke bijzondere evoluties trokken hun aandacht en welke uitdagingen staan ons te wachten? Hun antwoorden publiceren we in de opeenvolgende nummers van deze jaargang.

Welke thema's hadden meer aandacht verdient?

Plannen voor het realiseren van grote nationale parken kregen helaas alleen even voor de verkiezingen van 2019 wat aandacht. Verder is het massaal teruggeven van de Vlaamse valleigebieden aan de natuur een zwaar onderschatte driedubbele win voor klimaatmitigatie, -adaptatie en biodiversiteit. De mooie initiatieven van het Sigmaplan hadden in dit kader alvast meer media-aandacht verdiend.

Elk thema, maar dan op kindermaat. Er wordt te weinig ingezet op natuurbeleving bij kinderen en jongeren. Met onze jeugdbeweging JNM proberen we zoveel mogelijk kinderen en jongeren op een speelse manier bewust te maken van het belang van biodiversiteit en wat je er zelf aan kan doen. Je moet die ervaringen meegeven aan hen op een jonge leeftijd. Je ziet dat veel kinderen dol zijn op de natuur en enorm leergierig zijn eens je hen die wereld hebt getoond. Onderschat de bewondering en nieuwsgierigheid van kinderen voor de natuur niet.

De steeds intensievere landbouw met bijhorend pesticidengebruik heeft van het landbouwgebied een biodiversiteitswoestijn gemaakt. Om de verschraving van het boerenland tegen te gaan, werden door de overheid allerlei vrijwillige beheerovereenkomsten uitgewerkt. De resultaten zijn echter ondermaats.

Gelet op ons sterk gedegradeerd milieu is er veel meer aandacht nodig voor ecologisch herstel. Ook maatregelen inzake connectiviteit in een zeer sterk gefragmenteerd landschap ontbreken grotendeels. Er wordt nog veel te weinig ingezet op 'nature-based solutions' als belangrijke maatregel voor mitigatie en adaptatie van klimaatwijziging.

Wat verwacht u voor biodiversiteit in Vlaanderen de komende jaren? En wereldwijd?

Ik verwacht in Vlaanderen alleen stabilisatie en herstel van biodiversiteit in de grote Vlaamse natuurgebieden. Elders zal de biodiversiteit er blijven op achteruitgaan. Globaal baart vooral de nefaste combinatie van explosieve bevolkingsgroei met onproductieve landbouw in sub-Sahara Afrika mij zorgen. We staan daar aan de vooravond van de massale teloorgang van natuurlijke ecosystemen en biodiversiteit. Ik denk dat elders (bv. Amazone, Indonesië) onder druk van de publieke opinie en ngo's ontbossing zal kunnen gestabiliseerd worden door het verduurzamen van de supply chains van landbouwproducten zoals palmolie en soja.

Wereldwijd is er een enorme achteruitgang bezig en die trend is niet bemoedigend. De uitbreiding van enkele natuurgebieden de laatste tijd in Vlaanderen (bv. het Zwin) geeft dan wel weer hoop voor de toekomst.

In het verleden werden problemen steeds per sector opgelost, zoals bv. het verlagen van grondwaterpeilen in het landbouwgebied versus vernattingsmaatregelen in natuurgebieden. Dit zorgde voor hoge beheerkosten en weinig duurzame resultaten. Ik verwacht in de toekomst een sectoroverschrijdend beleid dat mikt op duurzame oplossingen. Om de CO₂-uitstoot te reduceren zullen we in de toekomst niet alleen moeten focussen op bosuitbreiding, maar veel meer moeten inzetten op het terug vernatten van onze moerassen en op het behouden van de permanente graslanden. De mogelijkheden voor CO₂-reductie in moerassen is vele keren groter dan bosuitbreiding.

Zowel voor Vlaanderen als wereldwijd is er dringende nood aan een substantiële verhoging van de inspanningen om biodiversiteit te beschermen en te herstellen. Er is nood aan een 'Paris deal for nature', een bindend instrument waarin concrete doelstellingen over biodiversiteit worden opgelegd, met daarin onder meer een substantiële verhoging van het areaal aan beschermde natuurgebieden, maar evengoed het verhogen van biodiversiteit in landbouw- en stedelijke gebieden.

Ziet u een nieuwe uitdaging voor biodiversiteit opkomen waaraan we nu nog niet denken?

Het onderscheid tussen exoten en inheemse soorten zal vervagen door de migratie van soorten uit het zuiden.

Biodiversiteit hoeft niet altijd een negatief verhaal te zijn. Je kan als individu veel doen om bijvoorbeeld de biodiversiteit in je tuin of in je gemeente te verhogen. Het is op dat vlak veel minder een ver-van-je-bed thema dan bijvoorbeeld klimaatverandering, ook al hangt dat allemaal samen. Je ziet ook nu een toegenomen appreciatie voor de natuur tijdens de lockdown. Er is een momentum gecreëerd met een groot draagvlak voor natuurbehoud, die kans moeten we grijpen. Ook na de lockdown moeten we blijven inzetten op natuurbeleving, niet enkel bij kinderen en jongeren, maar bij iedereen. Het besef hoe belangrijk natuur is voor ons allemaal moeten we koesteren.

De jarenlange stikstofdeposities hebben de mineralenbalans in veel natuurbodems grondig verstoord. Dit heeft voor een spectaculaire terugval gezorgd in de insecten- en paddenstoelenwereld (zowel wat soorten als wat aantallen betreft) en hierdoor ook op heel wat vroeger algemene vogelsoorten. Traditioneel natuurbeheer biedt geen oplossing om de mineralenbalans terug in evenwicht te brengen. Andere maatregelen moeten gezocht worden (opbrengen van steenmeel, kalk...). Hierover is nog veel onderzoek nodig.

De vernietiging van biodiversiteit is mede de oorzaak van het uitbreken van epidemieën, zoals de huidige Corona pandemie aantoont. Het valt te hopen dat er wereldwijd lessen worden getrokken uit deze crisis en onze relatie met de natuur grondig wordt herzien. Twee juridische denkpistes zijn het creëren van rechtspersoonlijkheid voor de natuur en het opstarten van rechtszaken, in lijn met de Urgenda klimaatzaken, waarbij wordt geëist dat er meer wordt gedaan voor biodiversiteitsbehoud en -herstel.

Wat waren in 2011-2020 de meest markante evoluties of gebeurtenissen voor biodiversiteit in Vlaanderen?

Welke waren de meest onverwachte of onvoorziene evoluties of gebeurtenissen?

Anik Schneiders

INBO-medewerker en coördinator van het natuurrapport 2020

De grote inspanningen van natuurverenigingen en overheden om gebieden te beschermen en te herstellen en het meeliften van natuurherstel met andere beleidsvraagstukken zoals het overstromingsbeheer loont. Maar de positieve effecten zijn ruim onvoldoende om de vooropgestelde EU 2020 doelen te halen. De inspanningen worden nog steeds gecounterd door de voortschrijdende impact op de open ruimte met een verlies van 6 ha per dag.

Droogtes, stormen, bosbranden, overstromingen, pandemieën, impact van invasieve soorten, impact van micro-polluenten en vermessing ... De combinatie van onvoorspelbare en complexe ecologische veranderingen, zowel wereldwijd als lokaal, is zorgwekkend. De kennis over de veerkracht van ecosystemen is onvoldoende om de gevolgen voor de biodiversiteit en de daarmee samenhangende ecosystemediensten te kunnen inschatten. Maar dat systemen kunnen en zullen crashen onder die druk, is zeer realistisch.

Dieter De Cleene

Redacteur magazine EOS Wetenschap

Ondanks alle ronkende ambities en doelstellingen kunnen we slechts een pover rapport voorleggen. De natuurgebieden blijven klein, de reservaten zijn gemiddeld zelfs nog iets kleiner geworden, en veel soorten en habitats zijn in slechte staat. Het beloofde extra bos bleef uit. De stikstofdepositie is gedaald, maar nog steeds veel te hoog. Insecten en aan extensief landbouwlandschap gebonden soorten boeren verder achteruit.

De terugkeer van de Wolf. Dat enkele van de eerste exemplaren werden doodgereden of geliquideerd, is helaas dan weer minder onverwacht.

Eddy De Smedt

Conservator van het natuurgebied Bos van Aa-Kollinten, bestuurslid Natuurpunt afdeling Kanaalregio-Bos van Aa

Er was een merkelijke vooruitgang in het bewustwordingsproces rond de biodiversiteits- en klimaatcrisis bij voornamelijk jongeren, maar ook volwassenen. Er was een zeer duidelijke afname van zeldzame soorten. De opmars van exoten was opvallend aanwezig. Properder water in onze beken.

De snelheid van de achteruitgang van de biodiversiteit, de klimaatopwarming en het verdwijnen van soorten.

Geert De Blust

Onderzoeker team Landschapsecologie en natuurbeheer INBO, Redactielid Natuurfocus

Zonder twijfel de dramatische achteruitgang van het aantal insecten overall en de gevolgen daarvan, waarvan men zich niet steeds ten volle bewust is, voor het hele ecosysteem. Daarnaast is de meest markante evolutie dat er haast geen evolutie te merken is in de manier waarop biodiversiteit in het algemene beleid doorwerkt en dan vooral daar waar het om ruimte (oppervlakte) en milieukwaliteiten (denk aan stikstof) gaat. Het loopt allemaal zo traag in vergelijking met de snelheid waarmee biodiversiteit achteruitgaat. Positief is dat de waardering voor biodiversiteit bij de bevolking blijft groeien, dat lokale initiatieven meer steun lijken te krijgen en dat de interesse voor natuur in de stad toeneemt en dat die natuur meer aandacht krijgt bij stadsontwikkeling.

De komst van de Wolf, de Oehoe, de Raaf, de Otter, de Boomarter en het gemak waarmee Bevers hun plek vinden in de rivieralleen.

Welke thema's hadden meer aandacht verdient?

De impact van onze productie- en consumptiesystemen op de biodiversiteit buiten Vlaanderen is vele malen groter dan binnen Vlaanderen. Naast aandacht voor eerlijke handel en armoedebestrijding is het essentieel om het beschermen en herstellen van biodiversiteit mee te nemen als een essentiële randvoorwaarde in het herbekijken en verduurzamen van die systemen. Ook in ontwikkelingshulp zou meer aandacht moeten gaan naar het belang van biodiversiteit, zowel voor lokale ecosysteemdiensten als voor het beschermen van wereldwijde klimaatprocessen.

De cruciale rol die ons ruimtegebruik speelt bij tal van problemen, van luchtkwaliteit en klimaatverandering tot biodiversiteitsverlies, kan niet genoeg worden benadrukt. De vraag of Vlaanderen de aangewezen regio is om 6 miljoen varkens, 1,3 miljoen runderen en 40 miljoen kippen te houden, mag best wat vaker en luider worden gesteld.

Een beheer van onze natuurgebieden op maat. Elke plek is anders en dus geschikt voor bepaalde soorten. Dieper ingaan op potenties van een plek en hier een beheer op maat voeren door monitoring. Handhaving door de overheid laat veel te wensen over. We zetten met zijn allen veel te weinig in op het verbinden van gebieden.

De verbetering van de milieukwaliteit voor gevoelige natuur (al meer dan vijftig jaar) en de strategie en maatregelen om de gevolgen van klimaatverandering voor natuur op te vangen. Het behoud en de verdere ontwikkeling van natuur en biodiversiteit had evenwaardig moeten zijn aan de andere maatschappelijke doelen van het ruimte-, milieu- en klimaatbeleid. Een betere integratie van verschillende beleidsdomeinen kan vermijden dat de discussie m.b.t. klimaat en natuur verengd wordt tot 'meer bos' (let op, er moet meer bos komen) en dat er meer fundamentele oplossingen gerealiseerd worden.

Wat verwacht u voor biodiversiteit in Vlaanderen de komende jaren? En wereldwijd?

Meer onverwachte verliezen ten gevolge van systeemcrashen. Het bestrijden van pandemieën, klimaatverandering en het stoppen van biodiversiteitsverlies zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Internationale instituten, bedrijven, beleidsmakers en burgers zullen een versnelling hoger moeten schakelen om dit te kenteren. Maar de eerste vormen van gedragsverandering, vooral bij de jeugd, kondigen zich aan en zijn hoopgevend. Hopelijk triggeren ze de noodzakelijke systeemveranderingen.

Het lot van de biodiversiteit wereldwijd zal voor een groot stuk afhangen van ons voedselsysteem. Slagen we erin verspilling te reduceren en de vleesconsumptie te verminderen? Lukt het om de productiviteit van de landbouw te verhogen en meer voedsel te produceren op minder land? Als we dat voor elkaar krijgen, én met het juiste beleid, kunnen gigantische stukken land vrijkomen voor natuur. Zo niet zullen we tegen 2050 honderden miljoenen hectaren extra landbouwgrond nodig hebben, ten koste van wat nog rest. Als we in Vlaanderen niet willen blijven aanmodderen, hebben we doortastend beleid en een doordachte ruimtelijke ordening nodig. Ik ben in beide gevallen eerder pessimistisch.

In Vlaanderen een lichte vooruitgang, door beter beleid, Europa als stok achter de deur, en meer maatregelen om meer uit onze gebieden te halen door ander beheer op maat. Wereldwijd een sterke achteruitgang door bevolkingstoename en verdere industrialisatie.

Helaas verwacht ik zowel in Vlaanderen als wereldwijd een verdere achteruitgang van de biodiversiteit door steeds meer grondinname en het alsmaar intensiever worden van het ruimtegebruik. In Vlaanderen zal de achteruitgang van de biodiversiteit dankzij de goed beheerde natuurgebieden in haar totaliteit misschien nog meevallen, maar zal de verschraling en uniformisering van de landschappen buiten de natuurgebieden verder toenemen. Het maatschappelijk belang van biodiversiteit zal dan weer vergroten. Het inzicht groeit snel dat tijd doorbrengen in de natuur heel belangrijk is voor het welzijn en de gezondheid. De discussie waaruit die natuur dan wel moet bestaan, wordt een nieuwe uitdaging voor het natuurbehoud.

Ziet u een nieuwe uitdaging voor biodiversiteit opkomen waaraan we nu nog niet denken?

Onze kennis over biodiversiteit in Vlaanderen is zeer selectief. Er is bv. een gebrek aan informatie over schimmels, bacteriën en insecten en inzichten in de rol die ze spelen in het 'gezonder' functioneren van onze ecosystemen. Het opzetten van een meer geïntegreerde monitoring van de biodiversiteit, met meer aandacht voor trends in biomassa, veranderingen in functionele groepen en verschuivingen in genetische diversiteit, is een belangrijke uitdaging. Het moet de nodige kennis en inzichten opleveren om de vinger aan de pols te houden over de toestand en trends van de biodiversiteit en de bijhorende ecosystemendiensten in Vlaanderen.

Als we hernieuwbare energie uitrollen op de schaal die nodig is om de klimaatdoelstellingen te halen, is daar veel ruimte voor nodig. Om de impact op biodiversiteit te beperken, zullen we de effecten daarvan goed moeten inschatten, bij voorkeur in globaal perspectief, en goed moeten nadenken waar we al die zonnepanelen, windmolens en energiegewassen neerpotten.

Door kennis en monitoring van onze gebieden moet ons beheer gemaximaliseerd worden. Dit omvat o.a. een kleinschaliger beheer op maat op elke plek, dus geen egaal beheer op een perceel. We moeten meer kennis overbrengen naar onze beheerders zodat het werk machinaal kan uitgevoerd worden op het goede moment. We moeten naar een professioneel beheer met minder mensen, maar die meer werk kunnen uitvoeren. Hiervoor zijn de nodige kennis en middelen nodig. Alleen als het niet anders kan zal een weloverwogen introductie van soorten beletten dat er veel soorten voor altijd zullen verdwijnen.

Klimaatverandering, met in onze streken mogelijk vooral de gevolgen van zachtere winters en droogte in het groeiseizoen, die samen met een ontoereikende milieukwaliteit en een toenemend aantal invasieve soorten tot snelle verschuivingen in de biodiversiteit kunnen leiden. Daarnaast ons ruimtegebruik en de groeiende aandacht voor natuur, die maken dat maatschappelijke ontwikkeling en natuur steeds meer met elkaar vervlochten zullen worden en dat biodiversiteit synoniem wordt van 'gebruiks natuur'. Natuurherstel en natuur maken zullen waarschijnlijk in de lift zitten, maar ook de wens naar verwildering. De vraag is hoe 'volledig' die herstelde en ontworpen natuur zal zijn en hoe ver we gaan met de natuur 'een handje te helpen'. Kennis over het bodemleven en het belang daarvan voor het totale ecosysteem worden onontbeerlijk.